

'מלחמה לה' בעמלק'

ה. במה חטא עמלק?

הרב צבי הבר

א. פתיחה

בפרקים הקודמים עסקנו במלחמת עמלק וראינו מה מקומה של מלחמה זו בתהליך הבנייה של עם ישראל במדבר. משם עברנו לדון בעמלק, וראינו שתי תפיסות שונות ביחס לעמלק: האם הוא נכדו של עשו שנטש את הר שעיר והחל לשוטט במרחב עבר הירדן המזרחי, דרום הארץ וסיני, או שמא מדובר על עם קדום, שהיה בימי אברהם, ונחשב בפי בלעם כראשית הגויים מבחינת קדמותו, ומלכו אגג נתפס כמודל למלך על, שגדלות ישראל נמדדת ביחס אליו.

בפרק הזה נבוא לדון בשאלת השאלות שאליה מתנקזים כל הדברים הללו - מה היה חטאם הגדול של עמלק? מדוע נענשו באופן כה חמור? מדוע המלחמה איתם היא מלחמה נצחית? שאלה שעסקו בה ראשונים ואחרונים.

ב. הסברים שונים למעשה עמלק

בפרקים הקודמים התוודענו אגב אורחא של הדיונים לשתי שיטות שמסבירות את חומרת מעשה עמלק.

עמלק כנכד עשו - לפי התפיסה שעמלק הוא נכד עשו, אז יש שרצו להבין את המלחמה בעמלק כשלב במלחמה שקיימת בין ישראל לבין עשו. עמלק הוא התמצית של עשו, וכפי שאמר יצחק בברכתו, ישנו ניגוד בין גדלות ישראל ובין גדלות עשו, ולכן המפתח לרוממות ישראל ועלייתו היא ההתגברות על עשו וצאצאיו, דבר שמשווה למלחמה עם עמלק נופך נצחי שבלעדיו לא יוכלו ישראל להגיע לקוממיותם. דברים מעין אלו מובאים בעדינות בדברי הרמב"ן בסוף פרשת בשלח, בהסברו השני לסיבת חומר העונש לעמלק. אומר הרמב"ן:

ועוד כי הוא נין עשו וקרוב לנו, עובר מתעבר על ריב לא לו.

(רמב"ן שמות יז, טז)

הרמב"ן מדגיש יותר את הצד המוסרי, שמי שקרוב לנו בא ונאבק בנו.

עמלק כנאבק במהלך בני ישראל - הגישה השנייה שראינו היא הגישה של קאסוטו והרב סמט. הם נאחזים בעובדה שעמלק יושבים בארץ הנגב כפי שרואים בחטא המרגלים. משמעות הדברים היא שעמלק הלך כבדת דרך ארוכה כדי להילחם בישראל, זו משמעות הכתוב "ויבא עמלק" שבפרשת בשלח, וכדברי קאסוטו, שמביא

הרב סמט:

כל הזכויות שמורות ©

כתוב כאן "ויבא עמלק", כלומר שלא היה שם (- באזור רפידיים) מושבו, ובא ממקום רחוק. הואיל והיה יושב במבואות ארץ כנען מצד דרום, **ובוודאי שמע שלשם היו פני ישראל מועדות, רצה להקדים רפואה למכה, ושלח גדוד להתקיף את ישראל בתחילת דרכו.**

(עיונים בפרשות השבוע, סדרה שנייה, עמ' 300 - ההדגשות במקור)

ונצטט עוד מדבריו של הרב סמט:

מלחמת עמלק היא אפוא מלחמת מנע אשר נועדה לקטוע את המשך דרכם של ישראל במדבר לכיוון ארץ כנען... והנה בחר עמלק לתקוף את ישראל בחוליה החלשה הזאת - בראשית הליכתם באותה דרך, במקום שבו צמאו למים וישבו הייתה מסה ומריבה, בשעת חולשה ומשבר וחוסר אמונה מצדם של ישראל... כוונת התקיפה העמלקית הייתה אפוא לשבש את המהלך הא-לוהי הגדול, שראשיתו ביציאת מצרים ותכליתו הבאתם לארץ כנען, על ידי ניתוק החוליה החלשה ביותר שבו מצוי מהלך זה - בראשית הדרך... בכך הפך עצמו עמלק לאויב נצח של ה' ושל ישראל עמו.

ישנם מספר קשיים בפירוש הזה. ראשית התפיסה שעמלק אכן הלך את כל כברת הדרך הזו כדי להילחם עם ישראל אינה פשוטה מכל וכל לאור צורות התקשורת ודפוסי הלחימה של אותם ימים. הדברים מתבססים מאד על הרושם הכללי עולמי שעשתה יציאת מצרים ובפרט קריעת ים סוף. הדבר אפשרי אבל לא ברור שבפרקי זמן קצרים כאלו הדברים הועברו בתוך המרחב.

ישנו גם ההיבט המוסרי - אם זו מלחמת מנע היא מלחמה לגיטימית ביותר. עם שהולכים לכבוש את ארצו לא אמור לשבת בחיבוק ידיים ולחכות שהאויב יתחזק ויכה אותו. הוא אמור לנסות לעצור אותו ולמנוע ממנו את ההתקדמות. האם בגלל זה יש למחות את זכרו מתחת השמים? העובדה שמלכי כנען נלחמים עם ישראל הבאים לארצם לא נתפסת כדבר פסול אלא כטעות, ואמנם צריך להיאבק בהם ולא להיטמע בהם, אבל עצם המאבק נחשב כמאבק לגיטימי. האם כל מי שנאבק בישראל בראשית דרכם יש להשמידו? גם פרעה רצה למנוע את הליכתם של ישראל לדרכם ועשה זאת תוך התנגדות מוחלטת לה' ולציוויו - מדוע המעשה שלו לא נחשב מספיק חמור ביחס למעשה עמלק?

אבל ישנה נקודה משמעותית יותר, והיא הפרשה שעד כה לא התייחסנו אליה מספיק, והיא מצוות מחיית עמלק שבספר דברים. כל פירוש שינסה להסביר את חומרת מעשה עמלק חייב להתאים ולהתייחס לדברים שאמורים בפרשה זו, שבה יש פרספקטיבה של מעשה עמלק במבט לאחור. פרספקטיבה זו היא חשובה ביותר ולא ניתן להתעלם ממנה.

ג. מצוות מחיית עמלק

בסוף פרשת כי תצא מובאת מצוות מחיית עמלק, שתיקנו חכמינו את קריאתה בשבת זכור:

(יז) זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עַמְלֵק בְּדַרְךְךָ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: (יח) אֲשֶׁר קָרָה בְּדַרְךְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ

כל הזכויות שמורות ©

כָּל הַנְּחָשָׁלִים אַחֲרָיָהּ וְאַתָּה עֵיפִי וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֶ-לֵהִים: (יט) וְהָיָה בְּהִנָּיִחַ ה' אֶ-לֵהִיךָ לְךָ מִכָּל אֲיִבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאַרְצָךְ אֲשֶׁר ה' אֶ-לֵהִיךָ נִתַּן לְךָ נִחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זְכָר עֲמֶלְק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח:

(דברים כה, יז-יט)

בתוך הפרשה יש מספר נקודות שחייבים לתת את דעתנו עליהן:

1. הדבר קרה "**בדרך בצאתכם ממצרים**" - הדגש הוא ביחס ליציאה ממצרים ולא ביחס להליכה במדבר - היינו מצפים שאם הדבר בא לציין את המאבק בדרכם של ישראל לארץ כנען הדגש היה מובא על ההליכה במדבר או משהו מעין זה.

2. גודל חטאו של עמלק מפורש בפסוק יח: "**ויזנב בך כל הנחשלים אחריך ואתה עיף ויגע ולא ירא א-לוהים**" - כל פרשנות של החטא חייבת להיצמד לאמור בפסוק הזה. אם חטאם היה בעצם העובדה שהם באו לקטוע את מסעם של ישראל, מה המקום להדגיש את עניין זינוב הנחשלים ועובדת היותנו עייפים ויגעים?

לכן קשה מאד לטעמי לקבל את הפרשנויות שהובאו קודם לכן, וצריכים אנחנו לאור הפסוקים הללו לנסות לעמוד ולבחון מה היה חטאם הגדול של עמלק.

ד. מהו "אשר קרר" - קור, קרי או קירור?

מדרשים רבים נדרשו על המלים "אשר קרר" שבפרשה. לפי המדרשים הללו "אשר קרר" משקף את דרך התנהלותו של עמלק, ואת דרך פגיעתו הקשה בישראל. לא נציין את כל המדרשים הללו, ונסתפק בדבריו של רש"י על המלים "אשר קרר", שמביא שלושה הסברים מהמדרשים:

(יח) אשר קרר בדרך - לשון מקרה. דבר אחר לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. דבר אחר לשון קור וחום, צננך והפשירך מרתיחתך, שהיו כל האומות יראים להלחם בכם ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוה, הקרה אותה בפני אחרים.

(רש"י דברים כה, יח)

פשט הלשון, אומר רש"י, הוא לשון מקרה. צריך להבין מה הכוונה שהוא לשון מקרה, ונדון בזה בהמשך. מדבריו של רש"י נראה שהוא סבור שזה פשט המקראות.

לאחר מכן רש"י מבין שתי פרשנויות שונות על דרך הדרש: לשון קרי וטומאה שמציין את דרך התנהלותם של עמלק, והלשון השלישית הוא מלשון קור וקירור.

בדרך השלישית צעדו רבים מהמפרשים שרואים בעמלק את העם שהעז להילחם בישראל, מי שקירר את האמבטי כשעם ישראל בשיא עוצמתם, במצב בו כל העמים כולם פוחדים מהם, כאמור בשירת הים:

(יד) שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן חֵיל אַחַז יִשְׁבִּי פְלִשְׁתִּי: (טו) אָז נִבְהָלוּ אֱלֹפִי אֲדוֹם אֵילִי מוֹאֵב יֶאֱחַזְמוּ רָעַד נִמְגּוּ כָּל יִשְׁבֵי כְּנָעַן: (טז) תִּפְלַעְלֵיהֶם אִימָתָהּ וְפָחַד בְּגִדְלָהּ זְרוּעָהּ יִדְמוּ כְּאֶבֶן עַד יַעֲבֹר

עֲמָהּ ה' עַד יַעֲבֹר עִם זֹו קְנִיָּתָ:

(שמות טו, יד-טז)

ואז עמלק בא ונלחם וגורם לזה שכל העמים לא חוששים עוד להיאבק בעם ישראל, וכיוון שהוא פתח את הפתח לכל האחרים נענש בחומרה, וכדברי הרמב"ן:

וטעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו (לעיל טו יד), ופלשת אדום ומואב ויושבי כנען נמוגו (שם) מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכך אמר בו ולא ירא א-להים (דברים כה יח), ועוד כי הוא בין עשו וקרוב לנו, עובר מתעבר על ריב לא לו:

(רמב"ן שמות יז, טז)

ישנם מספר קשיים בפרשנות זו, עם חלקם התמודד הרמב"ן. הפרשנות מבוססת על דרשת המילה, ולא על פרשנותה הפשוטה. לא מצאנו בתנ"ך בשום מקום את השורש קרר או קור בתור פועל. עם הקושי הזה התמודד הרמב"ן והוא עיגן את הפירוש הן במה שכתוב בפרשת בשלח "ויבא עמלק" סימן שהוא לא היה שם והיה צריך לבוא לשם, והן במה שכתוב בפרשת זכור "ולא ירא א-להים" - שהוא לא חשש מא-להים, מה שהיינו מצפים ממנו.

אך ישנו קושי נוסף. לאור פרשנותו של הרמב"ן היינו מצפים לראות שמלחמת עמלק השאירה חותם משמעותי בפרספקטיבה של התורה על התנהלות עם ישראל במדבר, ועל היחס לעם ישראל, על הגויים שנאבקים אתם. לא מצאנו שום אזכור של המלחמה מעבר למה שכתוב במצוות מחיית עמלק. יתרו כשהוא מגיע לא מזכיר את מלחמת עמלק, וכך גם רחב בתחילת ספר יהושע, וככלל לא מצאנו שום הצצה לאחור למלחמה עם עמלק מלבד הפסוקים הללו בספר דברים. מסיבה זו נראה לי שקשה לראות בהסבר זה הסבר התואם את פשט המקראות. נציין שהפרשנות הזו היא פרשנות מקובלת בראשונים, ויש בה מספר עוגנים בפסוקים כפי שהביא הרמב"ן.

ה. עיון נוסף - מהו "אשר קרר"?

רש"י כאמור סבר שפשט המלה הוא מלשון "מקרה" - "אשר קרר" = אשר קרה לך. כשבוחנים את השימוש בלשון קרה **בבניין קל** משמש לשון מקרה, דהיינו דבר שקורה, מתרחש לאדם:

"וְלִקְחֶתֶם גַּם אֶת זֶה מֵעַם פְּנֵי וְקָרְהוּ אֶסּוֹן" (בראשית מד, כט)

"עֲמָהּ תִּרְאֶה הַיְקָרָה דְּבָרֵי אִם לֹא" (במדבר יא, כג)

"וַיִּגְדּוּ לוֹ מִרְדְּכָי אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ" (אסתר ד, ז)

"וַיִּסְפֹּר הֶמֶן לְזָרֶשׁ אִשְׁתּוֹ וּלְכָל אֲהֲבָיו אֶת כָּל אֲשֶׁר קָרְהוּ" (אסתר ו, יג)

לאילו אולי יש להוסיף גם את הפסוק ממגילת רות:

כל הזכויות שמורות ©

"וַיִּקְרַח מִקְרָה חֶלְקֵת הַשָּׂדֶה לְבַעַז אֲשֶׁר מִמְּשַׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ" (רות ב, ג)

ופעמים שהוא מופיע בלשון הפעיל, דהיינו שמישהו גורם שהדבר יקרה:

"וַיֹּאמֶר ה' אֶ-לֹהֵי אֲדָנָי אֲבָרְכֶם הַקְּרָה נָא לְפָנָי הַיּוֹם" (בראשית כז, יב)

"וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל בְּנוֹ מֶה זֶה מְהֵרָת לְמַצֵּא בְנֵי וַיֹּאמֶר כִּי הַקְּרָה ה' אֶ-לֹהֵיךְ לְפָנָי" (בראשית כז, כ)

מכל אלו עולה שהפשט של הלשון "אשר קרה" משמעו אשר קרה לך בדרך, וקשה להסיק מכאן דבר ביחס לחומרת המעשה של עמלק, כי בפשט הלשון מדובר על מה שהתרחש לעם ישראל. מובן שהעובדה שהדבר קרה אין משמעותו שהוא מקרי ולא מכוון, ייתכן מאד שהדבר מכוון מאת ה', אבל כל המשמעות שזה דבר שהתרחש. כמו שאנחנו רואים מהמילים "וקרהו אסון" ודומיו. בפשט הדברים לא ניתן להסיק דבר מתוך המילים הללו לצורך הבנת חומרת מעשה עמלק.

ו. במה מואשם עמלק?

ונראה שאת חומרת המעשה של עמלק יש ללמוד מהמשך הפסוק. צריך "לתת לתנ"ך לדבר". במקרה שלפנינו הכתוב מסביר בדיוק מה המעשה החמור שעשה עמלק:

וַיִּזְנוּ בְּךָ כָּל הַנְּחָשָׁלִים אַחֲרֶיךָ וְאַתָּה עֵיפִי וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֶ-לֹהִים.

ההאשמה של עמלק היא בעובדה שהוא זנב בנחשלים בזמן שעם ישראל עיף ויגע והוא לא ירא מה'. המפרשים דנו למי מיוחסות המילים "ולא ירא א-להים" - האם הוא לציון המצב הרוחני של עם ישראל, או ביחס לעמלק שהוא לא חשש מה'. ע"פ טעמי המקרא ברור שהדברים מוסבים על עמלק עצמו. כל שנותר לנו הוא להבין מה החומרה הגדולה של הזינוב בנחשלים, שבגללה נענש בעונש כה חמור.

בטרם נמשיך בביאור הדברים צריך לציין על הפער שקיים בין הסיפור בפרשת בשלח ובין הסיפור בפרשת כי תצא. בסיפור מלחמת עמלק אין אזכור לא לזינוב בנחשלים ולא לעייפות והיגיעה ואף לא ליראת א-להים. אמנם נראה שיש פער מהותי בין שתי הפרשיות, שתואם את מה שדנו בו בפרקים הראשונים. הסיפור בפרשת בשלח אינו עוסק במעשה עמלק. הנושא העיקרי בו הוא עם ישראל ומערכת היחסים שלו עם ה'. משום כך בספר שמות אין דיון בחומר מעשיו של עמלק, ולא ניתן דגש בהתנהלותו. הדבר היחיד המודגש שם הוא המלחמה שיש לה' בעמלק מדור דור, וגם יסוד זה כמדומני בא לשרת את המטרה של הפרשה, והיא ההבנה שה' נמצא עם עם ישראל במלחמותיו, והמלחמה שנלחמו בה היא לא מנותקת מה' ולהפך. בפרספקטיבה של פרשת שמות אין צורך להעמיק בחומר מעשיו של עמלק כי זה לא תורם דבר להבנת המהלך של הבנייה האמונית של עם ישראל בהליכה במדבר.

בספר דברים זה כבר סיפור אחר. כאן יש הסתכלות לאחור של עשרות שנים. המלחמה עם עמלק מקבלת את המשמעות לא רק לשעתה ומקומה אלא מקבלת את המשמעות הנצחית הרחבה של מעשה עמלק. ולכן את חומר מעשיו של עמלק צריך ללמוד דווקא מפרשת זכור, שבספר דברים.

דרך פעולתו של עמלק היא זינב בנחשלים, ניצול החולשה של עם ישראל ותקיפתו. לשם כך צריך לבחון מה האינטרס של עמלק במלחמתו בישראל? כאשר אנחנו בוחנים את דרך התנהלותו של עמלק בתנ"ך ניתן לזהות דפוס פעולה זהה. הדבר בא לידי ביטוי הן בתקופת השופטים והן בתקופת המלכים.

את עמלק אנחנו רואים בזמן גדעון - ביחד עם בני מדין:

(א) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּתְּנֵם ה' בְּיַד מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים: (ב) וַתֵּצֵא יַד מִדְיָן עַל יִשְׂרָאֵל מִפְּנֵי מִדְיָן עָשׂוּ לָהֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמְּנַהְרוֹת אֲשֶׁר בְּהָרִים וְאֶת הַמְּעָרוֹת וְאֶת הַמְּצָדוֹת: (ג) וְהָיָה אִם זָרַע יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדְיָן וְעַמְלֵק וּבְנֵי קֶדֶם וְעָלוּ עֲלָיו: (ד) וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁחִיתוּ אֶת יְבוֹל הָאָרֶץ עַד בּוֹאֵךְ עֵזָה וְלֹא יִשְׁאִירוּ מַחֲיָה בְּיִשְׂרָאֵל וְשָׁה וְשׁוֹר וְחִמּוֹר: (ה) כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יַעֲלוּ וְאֶהְלִיֵּם יִבְאוּ וּבְאוּ כְּדִי אֲרַבָּה לָרֶב וְלָהֶם וְלִגְמֻלֵיהֶם אִין מִסְפָּר וַיִּבְאוּ בְּאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: (ו) וַיִּדַל יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעַקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל ה': פ

(שופטים ו, א-ו)

עמלק נמצא כאן עם בני מדין ובני קדם. מה דפוס הפעולה שלהם? אין כאן מלחמת כיבוש או שלטון - יש כאן מלחמה שעניינה השחתת הארץ וגזלת היבולים.

בימי דוד אנחנו מתוודעים לגדוד העמלקי שפושט על צקלג עיר דוד:

(א) וַיְהִי בְּבֹא דָוִד וְאֲנָשָׁיו צֶקְלָג בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי וְעַמְלָקִי פָּשְׁטוּ אֶל נֶגֶב וְאֶל צֶקְלָג וַיִּכּוּ אֶת צֶקְלָג וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ בָּאֵשׁ: (ב) וַיֵּשְׁבוּ אֶת הַנָּשִׁים אֲשֶׁר בָּהּ מִקְטָן וְעַד גְּדוֹל לֹא הִמִּיתוּ אִישׁ וַיִּנְהֲגוּ וַיִּלְכוּ לְדִרְכָּם:

(שמואל א, ל, א-ב)

ובהמשך דוד הולך להילחם בהם:

(טז) וַיִּרְדְּהוּ וְהָנָה בְּטָשִׁים עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲכָלִים וְשֹׂתִים וְחֹגְגִים בְּכָל הַשָּׁלָל הַגָּדוֹל אֲשֶׁר לָקְחוּ מֵאָרֶץ פְּלִשְׁתִּים וּמֵאָרֶץ יְהוּדָה:

(שמואל א, ל, טז)

עמלק הוא עם שניזון משוד וביזה, המאבקים שלו אינם מאבקים על שלטון או על שטח, אלא הוא נלחם כדי לבזז ולשדוד. הוא שוכן המדבריות - המדבר מאז ומעולם היה מקום של סכנת דרכים שנובע מלסטים וחיות רעות בדרך. זהו גם פשר הזינב בנחשלים, והניצול של זמן חולשה לבוא ולהילחם ללא כל סיבה ותכלית, אלא רק לצורך הפגיעה ובעיקר הפגיעה הכלכלית והאנושית. שוכני המדבריות מאז ומעולם היוו איום על התרבות האנושית ועל המוסר.

אין לך דבר מביש מבזה וחסר הצדקה כהתנפלות לצורך שוד וביזה. עצם ההתנפלות על עם שלו היושב בטח היא התנהלות אנטי מוסרית בהחלט. לא סתם תוקף יעקב אבינו את שמעון ולוי על פעולתם מול אנשי שכם. אנחנו רואים שבסיפור פסל מיכה נראה שיש ביקורת על מעשיהם של שבט דן:

וְהָמָּה לָקְחוּ אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה מִיכָה וְאֶת הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה לוֹ וַיִּבְאוּ עַל לִישׁ עַל עִם שִׁקְט וּבִטָּח
וַיִּכּוּ אוֹתָם לְפִי חָרָב וְאֶת הָעִיר שָׂרְפוּ בְּאֵשׁ:

(שופטים יח, כז)

על פי נורמות התורה כאשר צרים על עיר להילחם עליה קוראים אליה לשלום. הרמב"ם בהלכות מלכים מבין שהדבר אמור הן במלחמת רשות והן במלחמת מצווה ואפילו במלחמת עמלק. עצם הפשיטה להילחם סתם עם, ללא אזהרה היא דבר פסול. אבל התנהלותם של עמלק פסולה כפל כפליים כי אין שום הצדקה למלחמתם עם ישראל. הדבר היחידי שהם מרוויחים במלחמה הוא השוד והביזה של אנשים חלשים - ויזנב בך כל הנחשלים אחריו.

המעשה הזה הוא מעשה חמור ביותר. הוא מעשה שנוגד את כל דרך ה' בעולם. זו דרך שרק מי ש"אין לו א-להים" הולך בדרך הזו. גם בימינו מעשי גניבה שוד וביזה נתפסים כמעשים השפלים ביותר, שבני תרבות לא יכולים להסכים איתם ולהכיל אותם.

גם בימי שואל כשנוזף שמואל בשואל הוא אומר לו:

וַיִּשְׁלַחְהָ ה' בְּדַרְגָּה וַיֹּאמֶר לָהּ וְהִחַרְמָתָה אֶת הַחֲטָאִים אֶת עַמְלֵק וְנִלְחַמְתָּ בוֹ עַד כְּלוֹתָם אוֹתָם:

(שמואל א טו, יח)

עמלק מוגדר כאן כחטאים, כי דרך חיים זו של עמלק לא השתנתה במהלך הדורות. דרך אגב אם צודקים דברינו הביקורת על שואל שעט על השלל במקום להרוג את עמלק מקבלת משמעות הרבה יותר עמוקה. למעשה הוא הפך את המעשה ממעשה של מאבק בעמלק, למלחמת ביזה דבר שכנגדו הוא בא להילחם, וזה מחמיר לאין ערוך את דרך התנהלותו של שואל במלחמתו בעמלק.

זו הטענה המהותית שיש ביחס לעמלק. זו דרך התנהגות של עם שכל עניינו זה לא לחיות על חרבו, אלא לחיות על שודו, על ביזתו ועל פגיעתו באנשים חלשים ונטילת מה שיש להם. הקב"ה קורא לעם ישראל ואומר להם שאין ה' שלם ואין הכסא שלם כל עוד עמלק, והעמלקיות נמצאים בעולם.

ז. סיכום

סיפור המלחמה עם עמלק מחולק לשתי פרשיות. בפרשת בשלח מודגש הצד של המלחמה מנקודת המבט של ישראל, הנמצאים בהתנסות מורכבת של החיים במדבר, שגורמת להם ריחוק מה', כשהדגש במלחמה הזו

מנקודת המבט הישראלית היא הבנת התלות בה' והחזרת ה' כגורם נוכח ומרכזי במלחמה כמו בכל הליך המסע במדבר.

בספר דברים הפרספקטיבה היא שונה, כי כאן הדגש הוא ביחס למצוות מחייבת עמלק והדגש הוא המעשה החמור של עמלק. בביאור מעשה עמלק וחומר מעשיו נקטנו בכך שעמלק הוא עם קדום שחי באזורי הספר. אמנם יש לו גם ערים בהם הוא יושב, אך דרך התנהלותו מתאפיינת בתנועה במרחב תוך כדי פגיעה שוד וביזה בהולכי המדבריות ובמקומות יישוב.

כשעם ישראל יוצא ממצרים עמלק בא להילחם עמהם. עם ישראל יוצא ברכוש גדול, נמצא במסע מאתגר במדבר, ועמלק בא להילחם איתו, ככל הנראה, אם כי הדברים לא כתובים, כדרכו ביחס להולכי המדבריות. המלחמה שלו היא לא מוסרית בעצמותה, היא נובעת מחוסר אמונה בעולם שיש בו א-להים, עושה משפט צדקה וחסד, דרך המלחמה שלו היא בצורה הבזויה ביותר של פגיעה בחלשים ובנחשלים. בהתנהלויות מעין אלו צריך עם ה' להיאבק בעולם.

דווקא העובדה שעם ישראל לא היווה איום על עמלק בו הוא פוגש, דווקא העובדה שמדובר במלחמה נטולת הצדקה מוסרית, דווקא העובדה שהמלחמה נעשית בצורה שפלה ונבזית - כל אלו הופכים את מעשה עמלק להיות חמור כל כך, ולהוות מודל למה שצריך לסלק ולהרחיק מהעולם, ללא פשרות וללא מעצורים.

וגם לעמלק קוראים לשלום, וגם אפשר לקבל מהם גרים, אבל כל עוד הם ממשיכים ודבקים בדרכם, מחויבים אנו למחותם מן העולם.